

ARCHEOLOGICKÉ VÝZKUMY NA PRAŽSKÉM HRADĚ OD ROKU 1971

Zdeněk Smetánka
Tomáš Durdík
Ladislav Hrdlička

Archeologický výzkum Pražského hradu, který je již od roku 1925 tradičně součástí památkové péče o tuto významnou kulturní památku,¹ vstoupil v sedmdesátých letech do nového stadia svého rozvoje. Ačkoliv ocenění jeho významu nikdy nechybělo, přece jen zařazením do státního programu základního výzkumu se mu dostalo postavení mimořádného a perspektivního. Charakter tohoto výzkumu je ve své podstatě záchranný, ale jeho zaměření zároveň přispívá k řešení základních problémů starších dějin českého státního útvaru. Tak byla prací archeologů rozřešena především otázka doby vzniku Pražského hradu a přesunu rodového centra Přemyslovců z Levého Hradce na Pražský hrad někdy v poslední třetině 9. století, což byla událost zásadního významu z hlediska organizace raného českého státu. Stejně tak by nebylo možné bez archeologického výzkumu poznat nejstarší podobu Pražského hradu, charakterizovat život knížecího prostředí a srovnávat ho s životem v jiných sociálních prostředích, případně s jinými mocenskými centry. Bez archeologického výzkumu Pražského hradu by nám unikaly významné prameny ke studiu pronikání křesťanské ideologie a feudalizace společnosti, a konečně bez průzkumu hradního areálu by naše poznatky o nejstarších dějinách české architektury byly jen neúplné a fragmentární. Souhrnně lze říci, že dotkneme-li se kteréhokoliv archeologického problému, lhotejně zda širšího či dílčího, souvisejícího se staršími vývojovými fázemi Pražského hradu, dotýkáme se zároveň problematiky počátků státu na našem území.

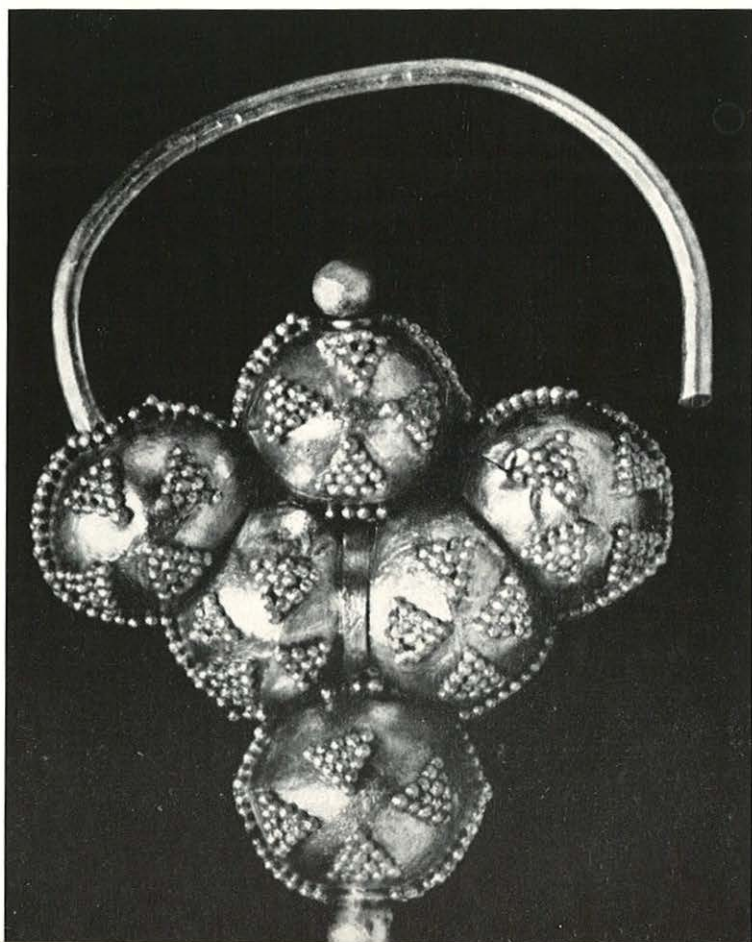
K důležitým problémům starších českých dějin patří komplex otázek spojených se studiem styků obyvatel Pražského hradu, přemyslovských knížat a jejich družiny, s okolními mocenskými útvary, především s Velkou Moravou. Styk českého prostředí s moravskými centry má starší kořeny a doba 890–895, kdy Čechy byly přímo závislé na velkomoravských vládci, se jeví jako logické vyústění již předcházejícího vývoje. Tyto vztahy, jak je rekonstruujeme z písemných pramenů, nalezly přirozeně svůj odraz i v památkách hmotných, v pramenech archeologických. V české odborné literatuře se uvažovalo o projevech velkomoravského vlivu hlavně u šperků, keramiky,² nověji i v oblasti sakrální architektury. Tento vliv se v rámci Čech jevil jako dost nerovnoměrně rozložený. Nesporně velmi významným centrem se jevila česká přemyslovská oblast. Hradiště Budeč s pohřebišti v okolí a hradiště Levý Hradec s pohřebištem v místech žalovské cihelny byly body, o něž se zprvu opírala argumentace. Významný nález velkomoravské provenience byl znám ze Želének u Duchcova³ a určité prvky byly

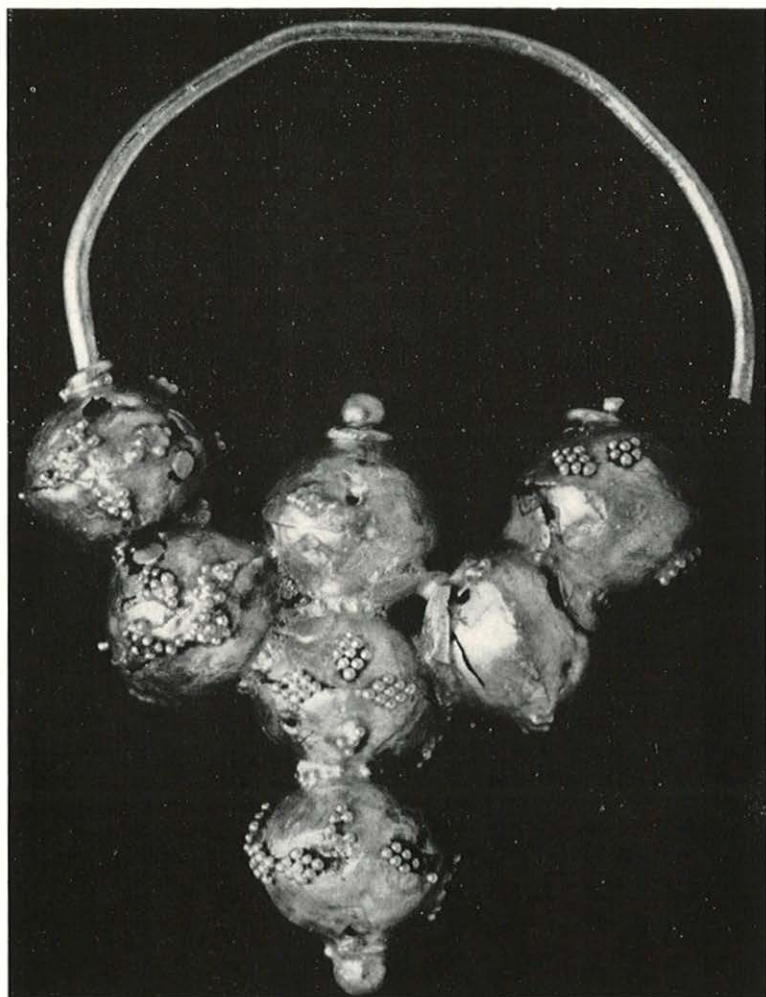
shledány i u bohatého hrobu z Kolína. Později, když bylo objeveno bohaté pohřebiště přímo na hradišti kouřimském, kde podíl velkomoravského kulturního vlivu je nejen nesporný, ale i intenzivní, vytvořila se dokonce teorie o centru velkomoravských vlivů ve zlické oblasti, která, moravskému prostředí nejbližší, působila jako filtr i zprostředkovatel těchto vlivů. Tuto teorii podporovala i skutečnost, že Pražský hrad jako ústřední hrad českého státu zdál se být tímto vlivem dotčen jen nevýznamným způsobem.

Náznaků styků Pražského hradu s velkomoravským prostředím sice na Pražském hradě nechybělo, ale tyto styky se podle nálezů zdály sekundární, odvozené. To se týkalo nejen šperků nalezených na pohřebišti v sousedství Jízdárny,⁴ ale i hrozníčkovitých náušnic z hrobky v kostele, nazvaném Ivanem Borkovským kostelem P. Marie,⁵ které v té poškozené podobě, jak se nám zachovaly, se zdály být rovněž spíše derivátem velkomoravské produkce. Určité rozpaky budila i diskutovaná zpráva z psaných pra-

Obr. 1

Zlatá bubínková náušnice, pravděpodobně velkomoravský import do Čech na konci 9. nebo na přelomu 9. a 10. století (snímek J. Salonová)

Obr. 2

Zlatá poškozená náušnice se 7 bubínky, pravděpodobně velkomoravský import do Čech na přelomu 9. a 10. století (snímek J. Salonoová)

menů o pobytu českého knížete Bořivoje na Velké Moravě a o jeho pokřtění Metodějem.⁶ To vše stavělo, pokud se týče velkomoravského vlivu, Pražský hrad poněkud na okraj kulturního vývoje ve srovnání s ostatními českými centry – i když o jeho mocenském postavení na přelomu 9. a 10. století nebylo pochyb. Nové archeologické nálezy v Lumbeho zahradě za Jízdárnou Pražského hradu tento zdánlivý rozpor odstranily a postavily i v tomto směru Pražský hrad plně na to místo, jaké mu v rámci nejstarších českých dějin náleží.⁷

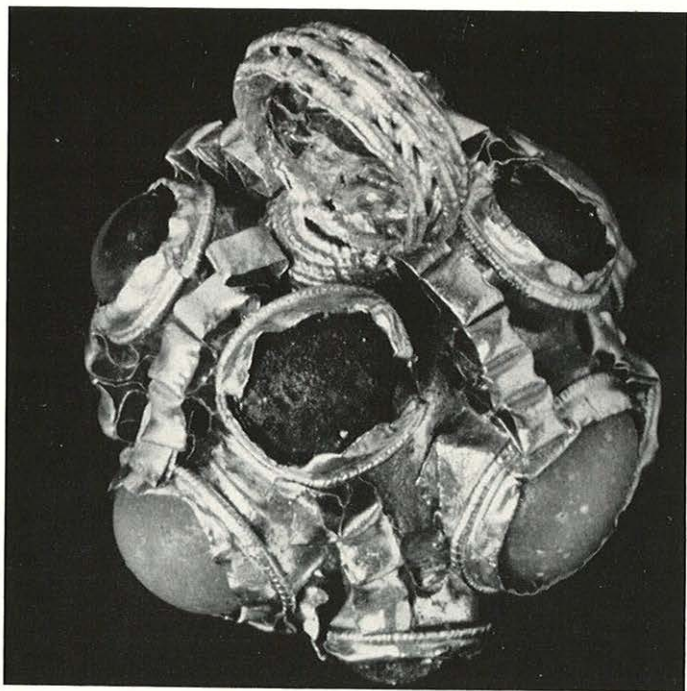
Výzkum v Lumbeho zahradě začal v září 1971 a skončil v srpnu 1977. Prováděli ho pracovníci Archeologického ústavu ČSAV Zdeněk Smetánka a Ladislav Hrdlička, za účasti antropoložky Miroslavy Blajerové. Měl předstihový ráz pro případ, že by

v dohledné době započaly úpravy severního předpolí Pražského hradu. Kancelář prezidenta ČSSR organizačně zastupoval na výzkumu Bedřich Tykva. V prvním roce byly založeny čtyři úzké severojižní zjišťovací sondy na hraně Jeleního příkopu, těsně nad svahem komunikace za západní stěnou Jízdárny. Jejich úkolem bylo zjistit případné pokračování pohřebiště, zjišťovaného již od 19. století v okolí Jízdárny. Sondy zachytily pouze navážkové vrstvy, z nichž nejmohutnější byla navážka vzniklá patrně v době rudolfínské, kdy byl vyrovnáván terén pro úpravu zahrad. Zprvu nebylo možno zde zjištěnou situaci interpretovat, ale odkryv v roce 1973 ukázal, že zjišťovací sondy byly položeny do jakési boční strže či zářezu, vybíhajícího z Jeleního příkopu k severu. Tento zářez lze vysvětlit pravděpodobně jako zbytek a vyústění komunikace vedoucí přes Jelení příkop z oblasti hradiště, patrně od kostela na západním předhradí, podle I. Borkovského kostela P. Marie.⁸

V roce 1972 pokračoval výzkum zjišťovacími sondami v Jelení ulici, a to na tzv. sportovním hřišti a na dvorku za tzv. Lumbeho domy. Záměrem výzkumu zde bylo ověření polohy pohřebiště lidu se šňůrovou keramikou, známého již ze starší doby, a zjištění, zda slovanské pohřebiště, známé z let 1937–1938, před severním průčelím tzv. Lumbeho domů v Jelení ulici,⁹ pokračuje směrem k jihu na dvorky tzv. Lumbeho domů. Výzkum prokázal, že pohřebiště lidu se šňůrovou keramikou nezasahuje až do

Obr. 3

Zlatý dvouplášťový gombík s barevnými skelnými vložkami, pravděpodobně velkomoravský import do Čech (snímek J. Salonořá)

Obr. 4

Zlatá dvojkónická perla zdobená granulací, zlatnická práce zhotovená pod velkomoravským vlivem již v českém prostředí z první poloviny 10. století (snímek J. Salonoá)

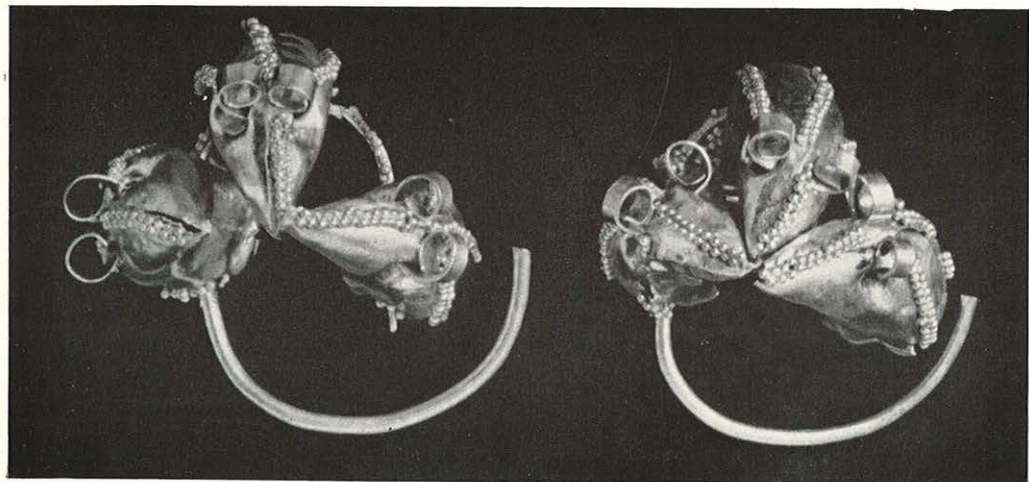
zkoumaných prostorů a leží patrně dál k severovýchodu. Rovněž slovanské pohřebiště nepokračovalo předpokládaným směrem. Naopak bylo zjištěno osídlení eneolitické a osídlení kultury únětické. Rovněž bylo zjištěno několik středověkých, blíže neinterpretovatelných jam a jámy recentní. Pozoruhodný byl i nález jámové cihlářské pece z první poloviny 19. století. V roce 1972 se výzkum vrátil znovu na plochu za Jízdárnou. I když se v těchto místech již neočekávalo pokračování pohřebiště zjištěného I. Boršovským v letech 1950–1952¹⁰ v těsném sousedství Jízdárny, protože komunikace na její západní straně již nenarušila žádné hroby, přece jen, s ohledem na možný skupinový charakter větších pohřebiště, byla položena pro kontrolu sonda o rozměrech 18 × 24 m, vzdálená 40 m od západního okraje komunikace za Jízdárnou. V hloubce 60–70 cm pod dnešním povrchem se objevilo sprašové podloží, na němž byla patrna různě probarvená místa, z nichž některá se ukázala jako jílovité výchozy, jiná jako výplně hrobových jam, v nichž se uplatnila jílovitá složka zásypu, ztěžující rozlišování. Na závěr sezóny 1972 bylo prozkoumáno ještě dvacet hrobů, z nichž některé, jako např. hroby č. 4/72, 5/72, 6/72, 10/72, 14/72 obsahovaly poměrně bohatou výbavu, v níž nechyběly stříbrné a zlacené šperky, na nichž bylo možno bezpečně rozeznat nepřímou i přímou souvislost s prostředím velkomoravským i náznaky domácího šperkařského vývoje.¹¹ Z hlediska duchovní kultury byly zjištěny určité prvky, které svědčily již o dotyku s křesťanstvím, ale celkový ráz nálezů ukazoval na tradice předkřesťanské. I když chronologie nálezů

nebyla zcela jasná, bylo zřejmé, že hroby patří ke starším nebo i nejstarším, jaké byly v těsné souvislosti s Pražským hradem objeveny.

Výzkum v roce 1973 navázal na výsledky z roku 1972 s cílem upřesnit určení kulturní a především chronologické a podle možnosti omezit rozsah nalezené skupinky hrobů. Odkryv přibližně ve stejné hloubce jako v roce 1972 směřoval od plochy zkoumané v roce 1972 k východu až po hranu komunikace za Jízdárnou; v menší míře se rozšířil směrem k jihu ke hraně Jeleního příkopu. Tím došlo k prvnímu omezení rozsahu pohřební skupiny. Směrem k východu pohřby řídly, až pohřbívání zcela ustalo, na jihu bylo omezení dáno hranou Jeleního příkopu v jejím původním průběhu. V sezóně bylo odkryto jedenaosmdesát hrobů. Výraznou měrou se podařilo prokázat styk pohřbených obyvatel s Velkou Moravou. Nejpersvědčivější svědectví o tom vydaly dvě zlaté náušnice bubínkové se šesti a dvě se sedmi bubínky z hrobu 47/73 (obr. 1, 2) a celá řada stříbrných hrozníčkovitých náušnic, z nichž některé mají rovněž naprosto přímé analogie na Moravě, jako např. hrozníčkovitá náušnice s tordovanou spodní částí nebo pár zlatých gombíků s barevnými vložkami z hrobu 39/73 (obr. 3). Také ostatní nálezy ukazovaly na silný podíl prostředí velkomoravského, ale již ne v tak čisté formě, ale jakoby v podobě přepracované již v českém prostředí. Zřetelné to je zejména u stříbrných bubínkových náušnic s horním štítkem z hrobu 73/73, v němž byly nalezeny dvě stříbrné kaptorgy na honosném stříbrném řetězu. Obdobnou tendenci ukazují i nálezy zlatých bubínkových náušnic s bubínky v podobě zvířecích hlaviček z hrobu 39/73 a zlaté dvojkónické perly s granulací (obr. 4, 5). Tyto nesporné projevy kulturních vztahů k Velké Moravě přispěly významnou měrou k přesnějšmu, byť zatím předběžnému chronologickému určení. Mnohem lépe bylo možno nyní zdůvodnit zařazení části hrobů do konce 9. století nebo do doby na přelomu 9. a 10. století. Podle ostatních

Obr. 5

Zlatá náušnice se třemi bubínky v podobě zvířecích hlav zdobených granulací, zlatnická práce pod velkomoravským vlivem v českém prostředí z první poloviny 10. století (snímek J. Salonoová)

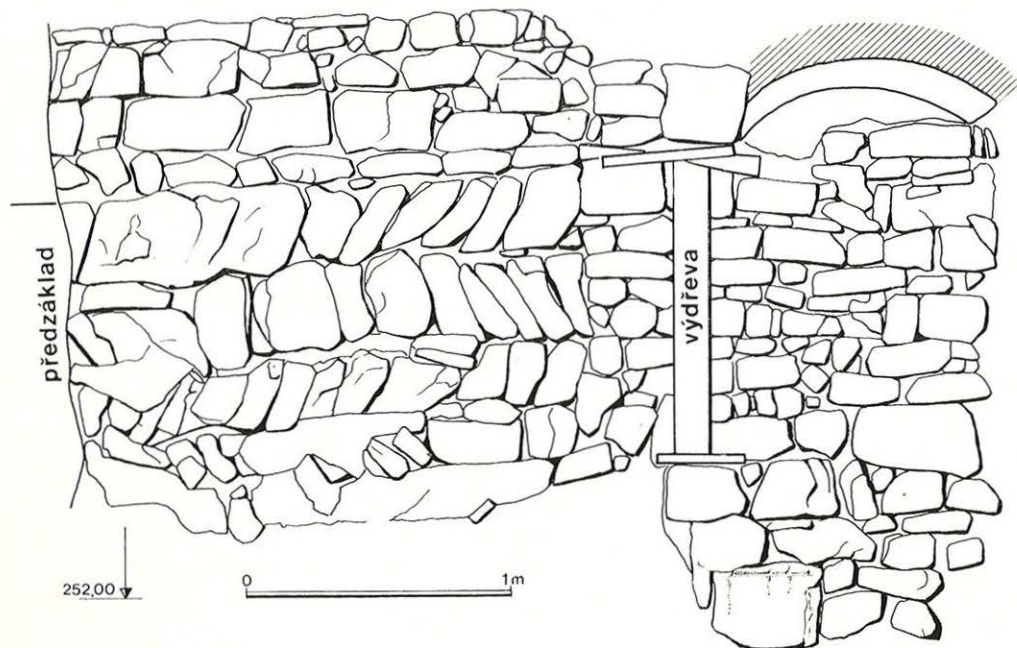
nálezů se ukázalo pravděpodobné, že část pohřbů byla na pohřebišti uložena ještě v průběhu 10. století, případně na přelomu 10. a 11. století. Také výzkum v roce 1973 naznačil, že tradiční pohanské prvky v pohřebním ritu mají značnou váhu. Problém posouzení významu křesťanského vlivu na ritus je ovšem značně komplikován sociálním určením pohřbených. Také k tomuto problému přinesla sezóna 1973 dosti závažné poznatky. Nezvykle bohaté nálezy, koncentrované do několika hrobů, ale i celkově bohatší ráz pohřebiště naznačil, že pohřbené osoby měly asi ve společnosti výjimečné postavení. Také prokazatelný styk s cizím, v daném případě velkomoravským prostředím naznačuje, že osoby zde pohřbené přesahovaly obvyklé možnosti běžného života, který byl uzavřen do rámce jednotlivých sídelních celků, geografickými a ekonomickými podmínkami i těsnou vazbou na nejbližší sociální jednotku; toto omezení zřídka mohl kdo překročit. Sám fakt dálkového kontaktu, ať už byl jeho charakter jakýkoliv, i kdybychom nepřihlíдели k prokazatelnému bohatství nálezů, by umožňoval vyslovit domněnku o vyšším sociálním postavení pohřbených jedinců, nejpravděpodobněji příslušníků knížecí družiny. Tuto interpretaci podporují i další pozorování, především objev hrobu 25/73, v němž byl pohřben muž se dvěma ostruhami a předmětem, který lze vyložit jako pozůstatek praporce. Stejný výklad připouští i dvě miniaturní bojové sekerky z dětských hrobů 24b/73 a 56/73 a miniaturní ostruhy v dětském hrobě 20/73. Prostředí, které již zemřelému dítěti přiznává atributy bojovníka, musí být sociálně výjimečné.

Vzhledem k závažnosti svědectví dosavadních nálezů bylo rozhodnuto pokračovat ve výzkumu až do omezení celé pohřbené skupiny. Proto byl odkryv v roce 1974 rozšířen směrem západním, avšak byly objeveny již jen dva hroby v těsné blízkosti západní hranice sondy z roku 1972. Sondáží v roce 1974 bylo tedy pohřebiště omezeno směrem jihozápadním. Prázdný pás za posledními dvěma hroby je natolik široký, že omezení lze považovat za bezpečné. Ostatní práce, které byly prováděny v roce 1974, již s vlastním pohřebištem nesouvisely a nové výzkumy byly plánovány až na rok 1975 na sever od cesty, která tvořila severní hranici sond z roku 1972 a 1973. Zde bylo možno očekávat pokračování nálezů. Výzkum zde měl za úkol omezit pohřebiště na severovýchodě, severu a severozápadě a kromě jiného bylo třeba též zjistit, do jaké míry mohlo být pohřebiště narušeno stavbou rybníků na sever od cesty.

Pro výzkum v roce 1975 byla vybrána plocha, která ležela na sever od prozkoumaného nejbohatšího jádra. Bylo objeveno dvacet dva hrobů. Celkový ráz nalezených hrobů, zřejmě již na severní periférii pohřebiště, byl chudší a předběžně podle nálezů pravděpodobně i mladší. Významnější nálezy byly učiněny jen v hrobě 6/75, kde kromě stříbrných esovitých záušnic a většího množství skleněných perel byla i rozpadlá stříbrná kaptorga, zdobená pletencem, a v hrobě 7/75, kde byl bohatý náhrdelník s opálovými a křišťálovými perlami a stříbrnou silně poškozenou kaptorgou, která ležela pod lebkou. Pozoruhodný byl i hrob nedospělého jedince 9/75, kde vedle stříbrných a bronzových esovitých záušnic byl i pár zlacených gombíků, železný nůž a křišťálová perla. Určitým překvapením byl i hrob 27/75 s párem ostruh, s dlouhým bodcem a zlomkem nože. Směrem k severu hroby řídly a předběžně lze uzavřít, že rybník na sever od zkoumané plochy asi již příliš pohřebiště neporušil, a když, tak minimálně. To by naznačovalo i podloží, protože v severní části sondy byl zjištěn souvislý pás těžké zjilovatělé břidlice, která nebyla vhodná pro kopání hrobových jam. Charak-

teristickým znakem nalezených hrobů je absence výrazných velkomoravských prvků. Naprosto převládá stříbro, typickým nálezem jsou různé skleněné, jantarové a křišťálové perly. Pro mladší datování některých okrajových hrobů svědčí nejlépe nález stříbrného denáru z hrobu 18/75, patřícího do doby knížete Jaromíra (1003–1012).

Určitá změna v charakteru hrobové výbavy, a především nález denáru z počátku 11. století vyvolal otázky, které měl řešit terénní výzkum v roce 1976. Především bylo třeba zjistit, zda nález mladších hrobů, zejména hrobu s denárem, neznamena začátek nějaké nové mladší skupiny pohřbů, která by byla rozložena dále na sever, severozápad a západ od dosud zkoumané plochy. V případě, že by tomu tak nebylo, bylo zapotřebí omezit pohřebiště i tímto směrem. Výzkum v roce 1976 neprokázal existenci nějaké samostatné mladší hrobové skupiny. Bylo zjištěno 15 hrobů s nepříliš bohatou výbavou, pro niž jsou typické především nálezy skleněných a jantarových perel, zbytky dvou vědérek a fragmenty nožů. Jen výjimečně se vyskytuje stříbrná esovitá záušnice malého průměru. Hroby směrem k západu a severozápadu řídly. Zřejmě se výzkum i zde pohyboval již na periférii pohřebiště. Směrem západním je pohřebiště zřetelně omezeno a nepřekračuje svým rozsahem linii zjištěnou již v roce 1974 na jih od cesty. Určité pochybnosti vzbuzovalo ještě omezení na severozápadě a částečně i severu. Proto byla ještě v roce 1977 položena kontrolní sonda na západní straně dosud zkoumané plochy, a to ve směru sever – jih, aby v případě přítomnosti hrobů došlo

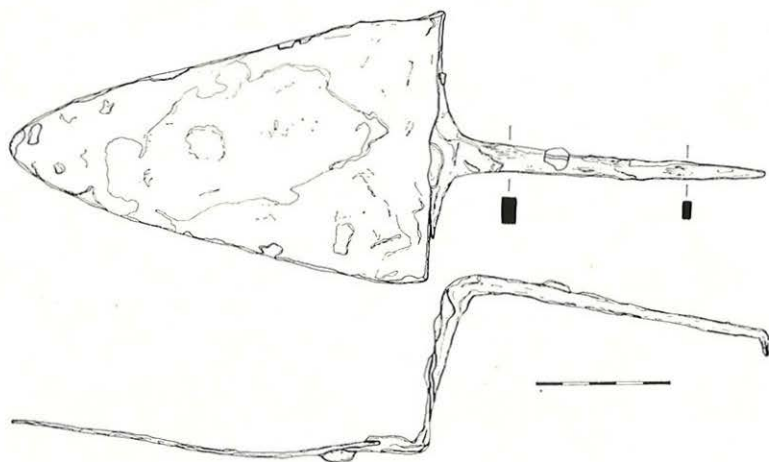
Obr. 6

Část nadzemní líce i předzákladu románské hradby s vysprávkou v severním parkánu Hradu (kresba M. Hájková)

k jejich zachycení. Tato sonda se ukázala z hlediska hrobů zcela sterilní. Byly v ní zachyceny jen novověké objekty a hranice přirozeného pruhu zjílovatělé břidlice.

Sondou z roku 1977 bylo tedy pohřebiště omezeno na všech stranách. Vytvářelo nepravidelný ovál členěný náznakem severojižních řad. Hrobové jámy byly obdélníkovité, orientace pohřbů přibližně východ – západ; ve většině případů byly kostry v natažené poloze, i když se vyskytly i výjimečné anomálie (skrčení kostry apod.). Pro další zpracování tohoto výjimečného naleziště musíme především zvážit, do jaké míry máme k dispozici úplný soubor hrobů, neboť na tom záleží do značné míry hodnocení četnosti různých jevů i hodnota korelací. Podle všech údajů, které jsou k dispozici, musíme konstatovat, že nemáme soubor úplný, ale ztráty nejsou zřejmě velké. Několik hrobů zůstalo patrně v zemi pod současnou betonovou zahradní komunikací, snad několik okrajových hrobů bylo zničeno stavbou rybníků na severní straně pohřebiště a možná, že zůstalo několik hrobů v malé neprozkoumané plošce na jihovýchodní straně pohřebiště. Celkově zatím odhadujeme možné ztráty do 5 %, a to ještě na periférii. To vše vede k závěru, že lze zahájit definitivní podrobnější hodnocení, a to i kvantitativními metodami.

Kromě velkého systematického výzkumu v Lumbeho zahradě proběhl na Pražském hradě větší počet menších akcí vyvolaných zásahy do terénu spojených se stavebními úpravami. Při těchto akcích prováděli autoři, zejména Tomáš Durdík, za spolupráce ing. arch. Viktora Procházky a ing. arch. Petra Chotěbora, dozor a základní dokumentaci. V případech zjištění důležitých situací tento dozor přerostl podle možnosti v záchranný výzkum, který v několika případech (např. v Lobkovickém paláci) získal větší měřítko. V průběhu posledních sedmi let byly takto získány nové poznatky o vývoji v prostoru domu čp. 40, severního parkánu, Vikářské ulice, kláštera sv. Jiří a již

Obr. 7

Zednická lžice v renesančních navázkách příkopu spojovaného s fortifikacemi Přemysla Otakara II. (kresba J. Durdíková)

zmíněného Lobkovického paláce. Drobné zásahy se dotkly terénu v místech Plečnickovy lávky, hráze rudolfínského rybníka a chrámu sv. Víta. V roce 1975 byly započaty i průzkumné práce ve Starém paláci, při jeho severní zdi v místech tzv. severní věžice; v současné době jsou z technických důvodů přerušeny.

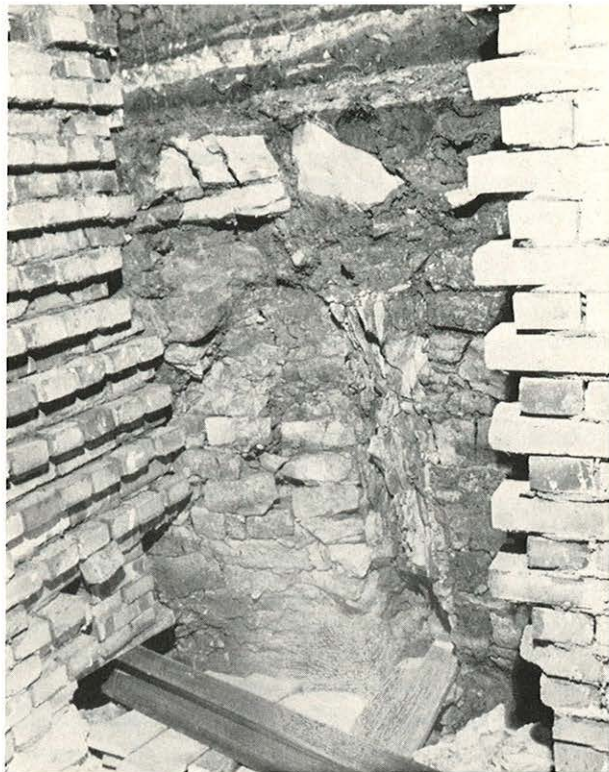
Význačně byly doplněny dosavadní představy o průběhu hradního opevnění, obzvláště jeho románské hradby. Povšimněme si nejprve prostoru severně od katedrály. Vnitřní líc románské hradby byl odkryt v prostoru domu čp. 40 a poslední západní místnosti čp. 39. Nad dvojitým základovým stupněm z nepořádného lomového zdiva, zděného do výkopu, je v kvádříkovém líci nápadný rozdíl mezi spodními třemi a čtyřmi řádkami, vyzděnými z vysokých kvádříků a svrchnější částí, zbudovanou z menších nižších kvádříků. Snad jsou zde zachyceny dvě fáze budování románského opevnění. Z gotických úprav horní části hradby se zachovala pravá špaleta střilny.

Vnější líc románské hradby byl nově odkryt v severním parkánu v rozsahu cca čp. 37–38. Předzáklad zdi je vyzděn z lomového kamene, nedůsledně je použito opus spicatum. Stavba nebyla založena na skalní podloží, nýbrž do mastné, tmavé, mokré, nejspíše splachové vrstvy s nálezy mladohradištní keramiky. Tento fakt zřejmě vedl ve sledovaném prostoru k lokální destrukci líce zdi ještě v době románské. V kvádříkové vysprávce byl použit již druhotně románský architektonický článek s oblounem – snad část nějakého ostění (obr. 6). Špatné založení severní hradby máme doloženo ne-nepřímo i písemnými prameny. Lze na ně usuzovat z faktu, že část fortifikace nad Jelením příkopem byla stržena lijákem roku 1279. Stabilitu staré hradby ve sledovaném úseku severního parkánu měly zlepšit dva odkryté gotické opěrné pilíře.

Prostor severního pozdně gotického parkánu poskytl i zajímavé archeologické nálezy, převážně z doby vzniku a života parkánu. Překvapením jsou např. nálezy kachlů s husitskými bojovníky či zlomky forem z renesanční hradní slévárny, velmi fragmentární, takže neumožňují představu o podobě velkých odlitků.

Další poznatky o opevnění Pražského hradu přinesl zachranný dosud neukončený výzkum v areálu složitěho organismu Lobkovického paláce.¹² Byl zde především ověřen dosud hypotetický průběh oblouku románské hradby mezi již známým úsekem ve sklepech paláce s Černou věží. Na vnitřním líci zdi se nejméně ve třech řadách zachovaly kapsy po kulatinách, které nesly v době stavby fortifikace lešení. K hradbě v prostoru paláce původně přiléhaly dvě věžice v případě východnější byl odkryt její překvapivě dlouhý západní boční líc. Zdá se, že věžice původně měla snad jen lehce okosený či zcela obdélný půdorys.

Pozůstatky dalších fortifikací se objevily ve sklepech východní renesanční části paláce, která byla již založena do zavezeného příkopu. Základová spára pilířů východní zdi paláce nedosáhla až pevného dna příkopu vysekaného ve skále. Fakt, že stavba byla založena do bahnitých sedimentů, vedl posléze k četným poruchám v jejím zdivu. Zjištěný vnitřní svah příkopu, který sledovala parkánová zeď, byl vyzděn z lomového kamene. Tento příkop v prostoru pod Černou věží zkoumal již I. Borkovský, který jej považoval za fortifikaci zřízenou Přemyslem Otakarem II.¹³ V Lobkovickém paláci nebyly nalezeny doklady pro datování příkopu do 13. století. Bahenní sedimenty na jeho dně obsahovaly vyspělou keramiku 15. století. Pokud platí datace I. Borkovského, je nutno předpokládat enormně pečlivé čištění příkopu. K zavezení této mohutné součásti opevnění došlo v 16. století v souvislosti s výstavbou paláce. Ze svrchních vrstev

Obr. 8

Část zdiva neznámé raně gotické budovy v čp. 40 na Hradě (snímek H. Toušková)

zmíněné navážky se podařilo získat v našem nálezovém fondu dosud ojedinělý doklad stavební činnosti – zednickou lžici (obr. 7).

Záchranné výzkumy pomohly upřesnit i představy o vnitřní zástavbě hradního areálu. Povšimněme si nejdříve opět prostoru severně od katedrály. Zde stával především klášter Pražského kostela, který za Karla IV. musel ustoupit novostavbě chrámu sv. Víta. Nepříliš jasné a fragmentární vědomosti o této význačné románské, raně goticky přestavované architektuře v detailu doplnilo vyhodnocení nálezů získaných dokumentací stěn rýhy inženýrských sítí, která byla vyhloubena po celé délce Vikářské ulice. Výkop přetál nebo odkryl dva hroby a šestnáct zdí, z nichž nejméně tři přísluší klášteru kostela pražského. V jednom případě se dokonce zachovala polovina spodní části portálku s pískovcovým prahem.

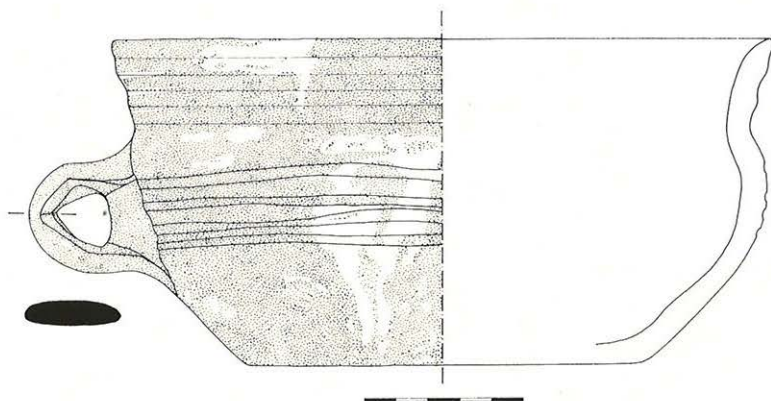
Neznámá raně gotická budova stávala na místě dnešního domu čp. 40. Šlo o stavbu se složitějším půdorysem, vzniklou nejméně ve dvou stavebních fázích. Prvá ještě respektovala hradební uličku, která byla posléze druhou zrušena, a stavba tak zřejmě přiléhala přímo k románské hradbě. O uměleckém ztvárnění interiérů budov svědčí pouze otlučená připora (obr. 8), z níž lze usuzovat, že stavba byla zaklenuta a nepředstavovala patrně objekt bez významu. Její interpretace si ještě vyžádá hlubšího studia, je však otázkou, podaří-li se to vůbec vzhledem k fragmentarnosti písemných pramenů. Z vrstvy destrukce, kterou byl patrně po zániku stavby srovnán terén, byly získány

gotické a románské architektonické články. Nálezy druhé skupiny (část sloupu s ple-
tencem, přízdní sloupová hlavice apod.) pocházejí pravděpodobně ze Spythněvovy
baziliky.

Závažné výsledky přináší rovněž na přelomu let 1977–1978 započatý záchranný
výzkum v jihozápadní části Lobkovického paláce. Určitým překvapením je sám fakt,
že zdejší silně svažité terén byl již ve 13. století zastavěn. Nejstarší zatím zjištěný
objekt byl zřejmě lehčí, snad roubené konstrukce na kamenné podezdívce, zbudované
bez použití malty. Stavba respektovala hradební uličku, s níž je nutno počítat zřejmě
po celé (s výjimkou palácového okrsku) románské a do značné míry i raně gotické
období. Další z objektů 13. století byl zahlouben a měl charakter polozemnice. Stav-
by k románské hradbě prokazatelně přiléhající jsou až ze 14. století či ještě mladší.

Ve zkoumaném prostoru se vytvořila závažná několikametrová stratigrafie, z níž
bylo možno do konce února 1978 částečně dokumentovat, ovzorkovat a z nejmenší
části regulérně zkoumat asi horních pět metrů, obsahujících nálezy od renesance až po
počátek 13. století. Výzkum bude nadále pokračovat a lze doufat, že v souvislosti
s projektovaným výkopem až na základovou spáru románské hradby se podaří doku-
mentovat alespoň v jednom místě i spodní část profilu. Mezi dosavadními nálezy,
tvořenými keramickými fragmenty, kostmi, kovovými předměty, mezi nimiž převlá-
dají různé hřeby, skleněnými kroužky apod., zaujme zlomek desky z písmenkového
mramoru a skupina nádob, datovatelná do první poloviny 13. století. Jejím reprezen-
tantem je např. bíle malovaná mísa (obr. 9), mající tvarové analogie v souboru kera-
miky z románské studně u Bílé věže,¹⁴ kde se rovněž vyskytly nádoby s uchy. V obou
případech jde zřejmě o nejstarší ukázky, které jsou nám dosud z území Čech známy.

I pro mladší fáze zástavby sledované plochy se podařilo získat závažné nálezy.
Jde o soubory gotických a renesančních kachlů a především o četné nálezy terakoto-
vých architektonických článků (obr. 10). Tyto články byly použity při výstavbě Pern-
štejnského paláce jako dveřní či okenní ostění, římsy či ostění oblouků arkád. Kromě

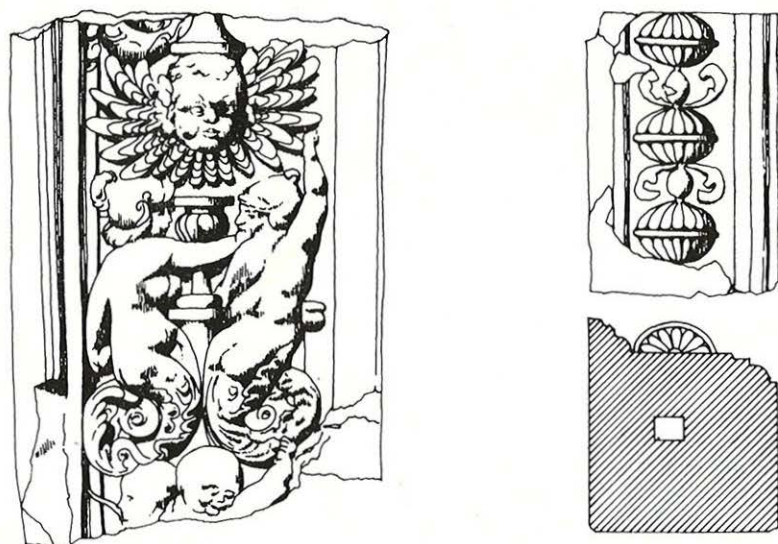
Obr. 9

Malovaná bíle smaltovaná (snad dvouuchá) mísa, nalezená při románské hradbě v Lobkovickém pa-
láci (kresba J. Durdíková)

těchto konstrukčních prvků se vyskytují i čistě dekorativní obkladové desky. Všechny články jsou velmi bohatě plasticky zdobeny motivy vegetabilními, zoomorfními, antropomorfními i ornamentálními. Před započítím bylo známo okolo třiceti ukázek, z nichž podstatná část byla druhotně zazděna do nádvorní fasády paláce.¹⁵ V současné době se tento počet díky výzkumu více než zdvojnásobil a význačně se rozšířil rejstřík jejich známých typů. Lze jen litovat, že všechny články nalézáme v druhotném uložení, buď v zásypech nebo použité jako stavební materiál, mnohdy těžce poškozené, takže podrobnější celková představa svým způsobem výjimečné architektury Pernštejnského paláce nám dosud uniká.

Kromě areálu vlastního Hradu byla věnována pozornost i jeho severnímu předpolí,¹⁶ odkud byly doposud známy pouze střepy z náměstí A. V. Suvorova, datovatelné do 12. století. Sledováním výkopů inženýrských sítí se podařilo zachytit v Bubenečské ulici nálezy ze 13. století, které rozšiřují velmi kusé vědomosti o vývoji osídlení tohoto dnes hustě zastavěného prostoru.

Soustavná archeologická činnost v prostorách Pražského hradu přinesla za poslední léta nejen poznatky zásadního historického významu, ale i bohatou mozaiku dílčích zajištění, z nichž bude nepochybně v průběhu další archeologické činnosti složen úplnější a přesnější obraz tohoto nejvýznamnějšího českého památkového komplexu.

Obr. 10

Dvě ukázky z nově nalezeného souboru renesančních architektonických článků v Lobkovickém paláci (kresba P. Chotěbor)

Poznámky

- ¹ Prokůpek, J.-Tykva, B., Archeologie a její místo v památkové péči Pražského hradu. Památky a příroda 1977, s. 88–90.
- ² Šolle, M., Stará Kouřim a projevy velkomoravské hmotné kultury v Čechách, Praha 1966.
- ³ Sláma, J., Civitas Wiztrachi ducis. Historická geografie II, 1973, s. 3–30.
- ⁴ Borkovský, I., Pražský hrad v době přemyslovských knížat, Praha 1969, obr. 9: 1–6, s. 15.
- ⁵ Borkovský, I., ibid., obr. 39: 2.
- ⁶ Pekař, J., Die Wenzels und Ludmilalegenden und die Echtheit Christians, Prag 1905, s. 91–93.
- ⁷ Smetánka, Z.-Hrdlička, L.-Blajerová, M., Výzkum slovanského pohřebiště za Jízdárnou na Pražském hradě. Předběžná zpráva. Archeologické rozhledy XXV 1973, s. 265–270.
- Smetánka, Z.-Hrdlička, L.-Blajerová, M., Výzkum slovanského pohřebiště za Jízdárnou Pražského hradu v roce 1973. Předběžná zpráva. Archeologické rozhledy XXVI 1974, s. 386–405.
- ⁸ Borkovský, I., ibid., s. 137.
- ⁹ Borkovský, I., Staročeské pohřebiště poblíž Pražského hradu, Historia Slovaca V 1947, s. 145–152.
- ¹⁰ Borkovský, I., Pohřebiště u královské Jízdárny na Pražském hradě, Archeologické rozhledy III 1951, s. 101–104.
- ¹¹ Smetánka, Z.-Hrdlička, L.-Blajerová, M., Výzkum slovanského pohřebiště za Jízdárnou na Pražském hradě. Předběžná zpráva. Archeologické rozhledy XXV 1973, obr. na s. 369.
- ¹² Stavební vývoj dnešního Lobkovického paláce viz Vilímková, M., Příspěvek k dějinám a stavebnímu vývoji Lobkovického paláce na Pražském hradě. Časopis Národního muzea CXLIII, 1974, 3–4, s. 152–170.
- ¹³ Např. Borkovský, I., op. cit. v pozn. 4.
- ¹⁴ Borkovský, I., ibid., obr. 31.
- ¹⁵ Tuto část po stránce uměleckohistorické vyhodnotí v samostatné stati J. Muk.
- ¹⁶ Durdík, T., Osídlení 12.–13. století v severním předpolí Pražského hradu, Archeologické rozhledy XXX – 1978, s. 440–443.